

Pispalan Moreeni ry:n "Saunamuistojen ilta" 21.11.1971 klo 19 Pispalan Nuorisotalolla eli VPK:lla.

- Puheenjohtajana Moreenin puheenjohtaja Toivo Järvinen, eniten äänessä Hugo Lahtinen s. 1891 (joka on tässä tilaisuudessa tasan viikkoa vaille 80-vuotias)

Aiheena tällä videolla: Koko tallenne alusta loppuun

Puheenjohtaja = Pj

Hugo Lahtinen = Hugo

Yleisö = Y

00 min 00 sek Otsikot

00.13 Nauhoite alkaa puheenjohtajan selostuksella Helmisen talosta (hevosmies Erlanti Helminen), joka oli Anderssonin Paavalin talosta ensimmäinen talo Ala-Pispalaan päin

00.47 Puheenjohtaja sanoo Hugo Lahtisen kertoneen, että juuri tässä Helmisen talolla oli "ensimmäinen" sauna (tarkoittaa "Lahtisen ensimmäistä saunaa")

00.58 Hugo kertoo Helmisen talon olleen isänsä rakennuttama eli "Se oli alkuaan Hermannin Lahtisen talo. Minä olen alkuaan syntynyt siinä talossa, joten se on varmasti pätevä tieto."

01.14 Hugo kertoo isänsä olleen nuorempana töissä hevosmiehenä Santalahdessa ja vanhempana Santalahden sahalla. Mainitaan sitten myöhemmin Hermannin rakentaneen Rajaportin saunan, jota nauhoitushetkellä piti "Moreenin hallituksen eronnut jäsen" Lahja Mäkinen.

01.44 Millainen ja missä oli Helmisen sauna?

Hugo:

"Maantie oli silloin paljon kapeampi, ja se oli Helmisen talosta pari kolmekymmentä metriä maantielle päin. se oli vähän ylempänä sitten se meidän talo. Olin kyllä pieni poika silloin, mutta kyllä se oli ennen vuotta 1900. Samaan aikaan valmistui Pitkämäki, ja se valmistui lopulliseen kuntoon vuonna 1900. Leipuriliikettä pitänyt äitini kävi aina hevosella Pitkämäen torilla kauppaamassa leipiä ja leipomotuotteita, niin samaan aikaan oli se sauna siinä. Ehkä se oli noin kolme metriä kanttiinsa, ja sitten siinä oli riisumahuone erikseen, mikä oli tehty kevyemmin, kaiketi laudoista, sauna itse oli hirsi-sauna ja hyvin käytetty, siis yleinen sauna."

03.20 "Vesi haettiin rannasta Kallio-nimisen ratavartijan rakennuksen alapuolelta (Lisäys: Santalahden juna-aseman kohdilta), sieltä järvestä otettiin vesi ja tuotiin hevosella sitten. Ja kun tynnyristä loppui vesi, niin ämpärillä kannettiin vettä - vaikka minä olin niin pieni, etten minä kantanut."

03.49 "Myöhemmin sitten kun isäni myi sen talon Erlanti Helmiselle, hän hävitti tämän saunan. Ja kun se oli melko suuri tontti, missä tämä rakennus oli, hän jakoi tämän tontin, ja siihen tuli Anderssonit vai keitä siihen tuli..."

04.12 Pj: "Ainakin vuosisadan alkupuolella se oli seppä Laineella se talo..."

Hugo: "Oliko se se sama Laine joka oli Rajaportilla...?"

Pj: "Ei vaan Pispalassa oli kaksi seppä Lainetta. Se on verrattain vähän aikaa ollut vasta Anderssonilla se talo."

Hugo: "Että se oli niinkuin jaetulla tontilla, ja osa siitä oli sitä saunan tonttia sitten."

04.40 Pj: "Kuinkas usein siellä saunottiin?"

Hugo: "Kerran viikossa."

Pj: "Lauantaisin tietysti?"

Hugo: "Niin."

04.48 Yleisökysymys: "Oliko siellä silloin miehet ja naiset yhdessä?"

Hugo: "Oli. Ei siellä tunnettu ollenkaan sellaista jakoperustaa."

Y: "Eikö siellä ollut verhoja ollenkaan?"

Hugo: "E-ei (nauraa)... ei sinne olisi mahtunut lavollekaan jos sinne olisi verhoja asetettu."

Y: "Niin."

05.04 Pj: "Niin se on muistettava, että silloinhan Pispalassa oli vielä perin vähän taloja. Sähän voit mainita, mitkä talot silloin oli niillä nurkilla tai siitä eteenpäin..."

Hugo: "Minä en muista...tästä Rajaportille juuri tästä Haulitornin etäisyydeltä maantien yläpuolella...ei siinä ollut yhtään taloa...alapuolella sitten oli pari taloa rautatien ja maantien välissä."

Pj: "Eikö Ritoniemen talokaan silloin vielä ollut siellä rinteessä?"

Hugo: "Ei...Oli yksi punainen talo siinä Mäkitien varrella, siinä asui räätäli Blomqvist. Ne tuli Pohjanmaalta ja osti sen talon. Se oli vähän sellainen omalaatuinen perhe se, niillä oli pohjalainen komento siellä niin, että me oudoksuimme sitä kovasti."

06.02 "Tämä Pispalassa Rajaportilla se Lahtisen sauna, isä rakensi sen 1915, se on niin paljon myöhäisempi."

Pj: "No siinäkään ei ollut silloin muita rakennuksia sitten paljonkaan Rajaportilla (Lisäys: Ymmärtääkseni tiedustelee tilanteesta 1800-luvun lopulla eikä 1915)?"

Hugo: "Siinä oli muistaakseni kaksi tai kolme taloa. Ensin oli tämän Lahtisen tontin vieressä Santalahden sahan omistama talo sitten oli seppä Davidssonin talo siinä missä Laineen paja on nyt Rajaportilla, se oli vanha rakennus ja oli kauan siinä..."

06.54 Yleisökysymys: "Anteeksi saanko kysyä, oliko se sama Taavitsainen, jolla sitten myöhemmin oli paja siinä, missä postitoimisto oli ja jotka olivat postinhoitajia sitten?..."

Hugo: "Ei, tämä oli Davidsson."

07.08 Pj: "No muuten sä kerroit aikaisemmin siitä Rajaportin saunan rakentamisesta, siitä hirsien tuonnista..."

Hugo: "Ei se ollut saunan rakennus, se oli se meidän kaksikerroksinen talo! Isä osti jostakin tuolta Keisaarta vastapäätä Vasamanrannan torpan. Siellä purettiin niitä rakennuksia, se oli kai jonkun yhtiön maa. isä osti sieltä hirret ja kävi purkamassa sen torpan, ja erään toisen miehen kanssa sitten soutamalla toivat ne sitten tänne Pispalan rantaan lauttana."

"Tossa Reuharin kärjen vaiheilla tuli kova myrsky - tai sopiko se tuuli siihen erikoisesti - ja hajotti sen lautan. ne hirret ajautuivat kaikki tänne Lielahteen sitten niemen sahan rantaan. Siinä meni monta päivää sitten, kun niitä hirssiä yksitellen tai kaksitellen soudettiin Pispalaan. Ei ne kaikki perille tulleet loppuiksi. Hankaluuksia oli."

Pj: "Vaikeata oli Pispalaan rakentaa silloin."

08.27 Pj: "No sä kerroit siitä, että vettä tuotiin hevosella. Mä käsitin, että vettä tuotiin sieltä, missä oli tämä Puutyö Ura viimeksi ja ..."

Hugo: "Ei juuri niin kaukaa, vaan ratavartija Kallion rakennuksen tienoilta pääsi lähemmäksi."

Pj: "Siitä siis missä oli sellainen hiekkaranta?"

Hugo: "Niin."

Pj: Pispalalaisten hyvä uimaranta, joka on nyt pilattu."

Hugo: "Niin."

Pj: "Siis siihen aikaanhan Pispalassahan ei ollut vesijohtoa eikä montaa vuotta myöhemminkään, kun tämä tapaus on sattunut tai siis tämä sauna on ollut. Vesijohtohan tuli vasta 1907. Siihen saakka pispalalaiset kantoivat yleensä vetensä Näsijärvestä ja Pyhäjärvestä riippuen kummalla puolella harjua olivat. Minä muistan kyllä, että sillä pysäkinhoitaja Kalliolla oli kaivo siinä, ainakin silloin kun minä pikku poika olin, ja..."

Hugo: "Kyllä oli!"

Pj: "...ja sitten kai oli Rajaportilla kaivo myöskin jollakulla..."

Hugo: "Siellä kun tullaan Tampereelta päin oikealla puolella ensimmäinen rakennus (ei nykyinen kauppias Vanamon talo, vaan lähempänä Rajaporttia), sellainen vaalea rakennus, jonka omisti Ahlströmin Santalahden saha..."

10.00 Yleisökysymys: "Olikos siihen aikaan jo vihdat käytössä?"

Hugo: " Oli. Ne on olleet niin kauan kuin saunatkin." (nauraa)

Pj: "Oliko jokaisella omat vihta vai oliko saunan puolesta vihdat?"

Hugo: "Ei saunan puolesta ollut vihtoja."

Pj: "Jokainen toi vihdan tullessaan?"

Hugo: "Jokainen tuli vihta kainalossa."

10.23 Pj: "Vietiinkös se vesi sisälle vai mistä ne kylpijät sen veden ottivat...?"

Hugo: "Siellä oli jonkinlainen astia...Kuuma vesi keitettiin sellaisessa muuripadassa ja säilöttiin toiseen astiaan. Kylmää vettä varten siellä oli sitten eri astia, ja vedet sekoitettiin siellä, saunapassari tavallisesti teki tämän

11.00 Pj: "Olisiko tässä nyt jollakulla kysyttävää näistä Lahtisen muistamista sauna-asioista?"

Yleisökysymys: "Minkä verran saunahinta oli, siis saunamaksu?"

Hugo: "Eiköhän se kymmenen penniä ollut, en minä muista tarkkaan, mutta..."

Yleisökysymys: "Saanko kysyä, kun nykyisin katsoo ihmisten saunomista, niin vedenkäyttö on valtavaa. Kun tämä vesi oli niin valtavan tuskan takana siellä mäen alla, niin oliko veden käyttö jollakin lailla säännöstellä? Sanottiinko siellä hyvin yhtäkkiä, että älä sinä nyt loimehdi sen veten kanssa noin mahdottomasti, vaan ole nuuka?"

Hugo: "En kyllä muista, että sitä olisi kielletty käyttämästä, mutta jokainen ymmärsi sen silloin, että kun vesi on niin hankalan matkan takana, niin ei sitä käytetty kyllä ylimääräisesti yhtään."

"Ja vieläkin muistan tässä Lahtisen saunassa silloin nuorempana, etteivät vanhemmat ihmiset vettä paljon haaskanneet, vaikka vesijohto oli jo saatavissa."

Y: "Olivat tottuneet siihen säästämiseen..."

12.14 Pj: "Oliko tämä Lahtisen sauna Rajaportilla yhteissauna alkuun, vai...?"

Hugo: "Oli."

Pj: "Että naiset ja miehet samaan aikaan."

Hugo: "Kyllä. Ensimmäte ei ollut edes mitään verhoakaan välissä, mutta sitten siinä oli jonkinlainen verho välissä. Sitten terveydenhoitolautakunta määräsi, että sinne on pantava seinä. Siinä sitten suunniteltiin niin, että tehtiin siihen keskelle lavoa väliseinä ja toinen rappu siitä sitten vielä lavon toisesta päästä."

Pj: "Joo, minä muistan, ne kahdet rappuset."

Hugo: "Kyllä se tuli hyvin ratkaistua."

12.54 Yleisökysymys: "Oliko siellä saunapassari silloin?"

Hugo: "Se oli välttämätöntä."

Y: "Järjestystä pitämässä?" (nauraa)

Hugo: "Niin... (PJ: "Ja pesemässä!"), hän otti vettä ämpäreihin, ei siellä itse otettu vettä

13.11 Pj: "Minä muistan pikku poikana sellaisen Vilkmanin saunan, muistatkos sinä sitä, se oli samoilla kohdilla kuin nykyisin on se Pulteri, siinä on vielä sellainen pieni rakennus Pulterista tänne Ala-Pispalaan päin, joka on jäljellä siitä Vilkmanin saunarakennuksesta, joka aikoinaan paloi silloin kun paloi Santalahden kenkätehdaskin, niin se sama rakennus paloi silloin myöskin. Siitä on pieni pätkä jäljellä, mutta se varsinainen sauna paloi."

Hugo: "Minä olin siellä tulipalossa nostelemassa (nauraa)...ei siellä mitään huonekaluja juuri ollut...Siellä oli hyvin epäilyttävästi sellaista höylänlastua ja kaikkea sen sellaista siellä sisällä...Me puhuimmekin siellä poliisille, että tätä pitäisi tutkia ja että se palo ei meidän mielestämme ollut oikein itsenäisesti syttynyt, mutta ei meitä kuunneltu, ne oltiin sellaisia poikasia."

Pj: "Juu, ei se minään saunana silloin enää ollutkaan."

Hugo: "Ei siinä alkuperäisessä pitkässä talossa ainakaan, mikä Vilkmanilla oli, ollut saunaa..."

Pj: "Ei siinä, vaan siinä oli erillinen saunarakennus siitä tänne Pispalaan päin."

Hugo: "Sitä mä en muista."

Y: "Kyllä siinä sauna oli, kun mekin ollaan kylvetty siinä Vilkmanin saunassa."

Hugo: "Niin, se on tehty myöhemmin. Mutta minä olin pois, kaupungissa asuin niin kauan, että minulla on sellaisia kohtia, että en tunne siellä."

Pj: "Se oli vaan juuri se Vilkmanin sauna semmoinen yhteissauna, jossa ei mitään verhoja vielä ollut, mutta jonkinlaista hantuukkaa jokainen käytti kyllä vähän sinne mennessään suojanansa, ja mä muista, miten siellä kerrankin tuli aikamoinen metakka, kun eräs mies kylpi roimien vihdalla niin, että meni taaksekin päin vesitipat, ja joku sai sieltä sitten naamallensa, niin sitä tuli vähän sanasotaa."

15.22 "Ja siellä oli ainakin sellainen kaljaämpäri semmoisessa eteishuoneessa, mutta en muista, maksoiko se kalja, vai oliko se ilmaista."

Hugo: "Kyllä meidänkin saunassamme se oli ilmaista, silloin kun saunamme oli tässä haulitornin etäisyydellä"

PJ: "Minäkin muistelen, että se olisi ollut ilmaista siihen aikaan."

Y: Kuinkas sitten, tuliko miehet sinne saunaan kaljoissaan, vai tuliko ne selvin päin?"

Hugo: "Minä en yhtään tapausta tuntenut, että ne olisi tulleet juovuksissa. Kyllä ne siellä sitten saunan jälkeen ryypiskelivät, eikä niiden pois lähdöstä sieltä sauna-alueelta tahtonut tulla mitään. Istuskelivat siinä, mutta minä muistan ainoastaan näitä kesäisiä aikoja."

Pj: "Ettei silloin ollut 'Viideltä saunaan ja kuudelta putkaan'?"

Hugo: "Yleensä saunan lavolla oli vähän sellainen hämätä valaistus, että se ei ollut niin kirkaasti valaistu kuin sauna muualta sieltä pesuhuoneesta."

Pj: "Öljylamppu oli?"

Hugo: "Öljylamppuja silloin oli, ei ollut vielä sähköä."

Pj: "Niin, sähköhän tuli vasta joskus silloin 1915-17 vai...?"

Y: "1914 muistaakseni, osaan Pispalaa"

Pj: "Niillä main kuitenkin vasta: ja tämä sauna oli silloin jo hävitetty, kun sähkö tuli?"

Hugo: "Kyllä, aikapäiviä sitten jo."

16.57 Pj: "No onkos jollakulla vielä näistä saunoista jotakin kysyttävää?"

Y: "Veten kuljetus, koska se oli noin hankalaa, kun se hevosella tuotiin sieltä Näsijärven rannasta, niin haluaisin tietää, millä konstilla se saatiin tuotua perille, kun se mäkihän on kuitenkin melko lailla jyrkkä siinä, että oliko saavissa muuta kuin tippa pohjalla, kun sitä päästiin mäen päälle, miten ne saavit pysyivät vaaterissa?"

Hugo: "Vesi oli umpinaisissa tynnyreissä. Päällä oli sellainen luukku, josta vesi sinne pantiin ja sitten siellä oli alla sellainen puinen tappi, joka vedettiin auki ja josta se vesi tuli alas. kyllä hevonen sen vei sieltä rannasta, ei se suuri ollut eikä voinut olla se tynnyri, mutta kyllä sinne jonkinlainen hevostie oli, josta se vieläkin menee."

"Ja siellä Rajaportilla on vieläkin se tie, joka menee siitä kattohuopatehtaan ohitse ja sinne alas sahan rantaan. Sieltä se hevosella tuotiin vesikin."

Pj: "Taas sinne Rajaportille?" (Huomautus: Ei tuotu tietenkään saunalle, koska saunan valmistuttua vuonna 1915, vesijohto jo oli, vaan tuotiin Rajaportille silloin kun Lahtiset muuttivat tontille asumaan, eikös se ollut 1900, kun Hermannin sai rakennettua sen kaksikerroksisen talonsa.)

Hugo: "Niin." Sitten me lapset kannoimme ämpärillä, kaksi ämpäriä, ämpäri kummassakin kädessä, se kuului asiaan, että aina kun pääsimme koulusta, piti tuoda aina talousvesi kanssa sitten kotiin."

Pj: "Että nykyään pääsee helpommalla!"

Hugo: "Siinä oli suuri saha, missä nyt on sitä rantaa täytettykin niin paljon ja josta on oikeusjuttukin ollut."

Pj: "Niin siinä oli kalliosaaret, missä se sahakin oli."

Hugo: "Niin oli. Siellä oli kalliot oli parin kolmenkymmen metrin päästä rannasta, ja se oli kaikki täytetty komeilla lankuilla ja sahan rimoilla tehty sellainen lautatarha, ja näitten päälle oli pinottu kaikki ne puutavarat."

Y: "Saanko mä kysyä, oliko silloin jo se Harmaa tukkitie, se Reposaaressa tukkitie?"

HL: "Kyllä se oli silloin, kun minä muistan. Se rakennettiin kyllä myöhemmin kuin Punainen tukkitie."

Y: "1863 rakennettiin Punainen tukkitie ja 1873, 10 vuotta myöhemmin, Reposaaressa tie, harmaa."

Hugo: "Mä muistan, mähän kävin tuossa vastapäätä kaksi luokkaa Pispalan koulussa kansakoulua, ja sitten rakennettiin Hyhkyn koulu, niin kävin siellä loput. Kun kuljettiin sitä maantietä, niin siinä Punaisessa tukkitiessä oli Deeringin niittokoneen ilmoitus."

Pj: "Niin se Pispalan koulu oli melkein tässä Pispalan talon vieressä, niinkö?"

HL: "Niin."

Pj: "Siinä minäkin olen pikkukouluni käynyt. Se oli kirjasto ainakin myöhemmin ja..."

Y: "Se on palokunnan kerhuhuoneistona nyt."

Hugo: "Siinä oli kaksi luokkaa yhtä aikaa...EI SAA SELVÄÄ...Sitten siirryttiin tuonne Hyhkyn kouluun."

20.35 Y: "No kävikö täällä laajaltakin alueelta ihmisiä? Missäs sitten oli seuraava sauna kaupunkiin päin?"

Hugo: "Ne on tulleet myöhemmin sitten sinne Pispalanharjulle. Pispalanharjuhan oli asumatonta. Meillä oli siellä semmoisia urheilupaikkoja pojilla, eväitten kanssa mentiin ja kannettiin hyppytelineet ja heittovälineet sinne. Mutta sitten kun saatiin vesijohto sinne harjulle, niin sitten hyvin nopeasti tuli asutusta. Sinne ei voinut kerta kaikkiaan oikein rakentaa, kun vesi oli niin kaukana. Sitten sinne tuli nopeasti asutusta."

21.18 Pj: "No vieläkö joku kysyisi jotakin näistä?"

Y: "Mä vaan ihmettelin, kun kaikki oli niin sopuisaa ja rauhallista, eiks yhtään tuu mieleen yhtään tappelunujakkaa siellä, kuuluishan se nyt vähän Pispalaan semmoinenkin?"

Hugo: "Kauheasti liioitellaan niitä Pispalan tappeluja. Kyllä siellä oli pari semmoista veljestä, jotka aina viikonlopulla olivat humalassa...Vallankin se nuorempi, semmoinen hyvin kaunis poika, pitkätukkainen, muistan...EI SAA SELVÄÄ...puukon kanssa, ja sitten siitä viereisestä asunnosta naiset tulivat aina hillittemään sitä, ja siihä se tappelu loppui tavallisesti."

Pj: "Minä muistin sellaisen nimen mainitun kuin Jyseenin Kalle, joku pispalalainen hurja poika."

Hugo: "Ja Henrikson yli yksi sellainen. Mutta kyllä siellä ihmisiä oli sentään suhteellisen vähän Pispalassa silloin. Että siellä oltiin vähän niin kuin samaa perhettä, kaikki tunsivat toisensa hyvinkin tarkkaan. Niin kuin sanoin, sitten vasta kun vesijohto tuli, sitten se alkoi nopeasti kansoittua."

22.47 Pj: "Mitenkäs asuttua tämä Ala-Pispala oli, sanotaan nyt vaikka tämä seutukin tässä, tämä notkopaikka?"

Hugo: "Tätä mä tunsin hyvin vähäsen, mutta ei siinä montaa rakennusta ollut."

22.59 Iisak Niemisen sauna

Y: "Jos mä saan sanoa, Iisak Niemisellä oli siellä sauna, Eräsen talon kohdalla...maan sisään rakennettu sauna. Minä olen ollut saunottajana siellä. EI SAA SELVÄÄ. Iisakilla oli 10 poikaa."

Y: "Tusina-Nieminen!"

Pj: "Onko se tuossa Hyhkyssä...?"

Y: "Oli..."

Hugo: "Oliko ne sitten niitä kirvesmiehiä myöhemmin ne pojat?"

Y: "Oli!"

Hugo: "Joo, kyllä minä nyt veljessarjan tunnen hyvin."

23.54 Heleniuksen sauna

Yleisö: (Viittaa puheeseen Iisakki Niemisen Hyhkyn saunasta) "Niin, en minä kyllä muista tällaista saunaa, mitä tässä mainittiin enkä niin paljon muutakaan, mutta tiedetään tämä Heleniuksen sauna Hyhkyssä. En tiedä, kuinka vanha se on...- Onko täällä Heleniuksia? Ei taida olla. Hämärästi muistelen, että tuollaisena poikasena, kun niihin aikoihin asuttiin...EI SAA SELVÄÄ...Minä olen Lielahdessa syntynyt 1903, ja 1905 suurlakkoviikolla kaksivuotiaana tuotu Pispalaan, ja aivan varhaisinta nuoruutta asuin siinä vanhan Linblomin talossa, kuten me käytimme nimitystä, ja sitten tämä Rouhamon Veikon isällähän oli taas talo, joka oli ns. nuorempi Lindblom, molempien talot olivat Pispalantorin ylälaidassa, ja molemmissa taloissa me olemme asuneet, mutta juuri varhaisinta lapsuuttani siinä ylempänä, joka sitten paremman tiedetään Tuomisen Kallen talona, niin eiköhän se näiltä ajoilta ole, 1912, kun muutimme Jäppisen taloon, mutta tuskin enää Jäppisen ajalta, vaan ennen sitä, Lindblomin ajoilta, muistelen käyneeni sekä äitini että isäni kanssa, yhdenaikaisesti tai eri aikaan täällä Heleniuksen saunassa ja se oli niihin aikoihin kuitenkin vielä yhteissauna. En muista sitä, olisko siinä joku sen tapainen verho ollut välissä."

Y: "Ei ollut!"

Y: "Ei tainnut olla, mutta se juuri kyllä on vanhimpia saunoja täällä Ala-Pispalassa tämän Hyhkyntien varrella tämä Heleniuksen sauna."

Y: "Siellä oli erilliset pukuhuoneet mutta sauna oli yhteinen."

Hugo: "Sellainen järjestely oli useasti, että pukuhuone oli erikseen ja sauna yhteinen"

Y: "Kalle Helenius on luvannut puhua magnetofoniin, että sieltä sitä varmasti saa tietojaja!"

26.39 Pj: "No muistaakos nyt kukaan, olisko niihin varhaisempiin aikoihin muita saunoja ollut? Sittenhän tietysti niitä saunoja tuli enemmän, kun Pispalaan vesijohto tuli.

Minäkin tiedän siellä sitten, että on ollut yksityisiä saunoja, sellaisia perhesaunoja, ja

mm. tuollaisia maan sisään puolittain tehtyjä korsusaunoja tavallaan, mikä minusta on aika ihmeellistä, tuskin muualla sellaisia oli paljon harrastettu."

Hugo: "Johtuiko se siitä, että ne tehtiin rinteeseen?"

Pj: "Varmaankin niin! Mm juuri Raitavaaran sauna siinä minun kotini lähellä oli semmoinen suurista pultereista tehty, ihan tuollaisia kauheita puolen metrin kokoisia kiviä, oli seinät semmoisista tehty, melkein kokonaan maan sisässä."

Hugo: "Rajaportillakin vieläkin oleva Pispalan sauna on tehty myös sinne rinteeseen sisään. Isä kaivoi sitä sinne (naurahtaa) useamman vuoden aikana. Siinä on hyvin suuri puuliiteri siellä maan sisässä vallan. Ja sitten kun hän käytti betonia, hän käytti sitä ylen määrin, joten ne olivat vahvoja seiniä kaikki siellä."

27.52 Järvenpään sauna

Y: "Minä muistaisin vielä yhden saunan, kun mennään sitä tietä alas Ahjolan kohdalta ja Uralle, niin Järvenpään talossa oli yleinen sauna."

Puheenjohtaja: Olikos se suuri sauna?"

Y: "Ei. se oli pieni sauna siinä matalammassa rakennuksessa."

Pj: "Onko rakennus vielä?"

Y: "Mä luulisin, että siinä on, mä en tiedä ihan varmaan."

28.20 Hugo: "Mutta kyllä siinä Rajaportillakin siinä rautatien ja maantien välissä on ollut sauna. Se oli todella vanha sauna, ja sitten se päätettiin rakentaa vielä uudestaan. Se oli aivan rautatiealueen reunassa siinä, se oli kaivettu syvälle siinä, niin se oli siinä päällä. Se oli ihan kevyesti tehty, joistakin lankuista. Siinä oli hyvin kauan sauna."

Pj: "Joo, siinä on nyt sellainen kolmikerroksinen asuinrakennus, siinä on saman talon piirissä sellainen kerhohuoneisto."

Hugo: "Niin mutta se oli siitä hiukan, korttelin verran, siis tuommoinen 40 metriä siitä rakennuksesta Pispalaan päin, niin siinä oli sauna. Se oli jollakin tavalla sen sahan."

Pj: "Oliko se hyvin maantien vieressä vai...?"

Hugo: "Ei, se ei näkynyt maantielle, kun se oli vedetty niin pitkälle sinne rautatieluiskaan, että se tuli siihen luiskan päälle ihan, että se ei varmaan ollut omalla tontilla, että se oli varmaan rautatiealueella. Mutta se oli korkealla, että ei se millään tavalla ollut EI SAA SELVÄÄ. Se oli samassa tasossa kuin se rakennus on nykyään se kaksikerroksinen rakennus Näsinrinne vai mikä se on."

Pj: "Juu, eikös se oli nimenomaan Näsinrinne se asunto-osakeyhtiö siinä Rajaportilla, sen Lahtisen saunan alapuolella?"

30.07 Y: Herra puheenjohtaja, mä olisin kysynyt opettaja Lahtiselta, että kun pispalalaiset oli tuommoista tarmokasta väkeä ja he rakensivat itse talonsa ja useimmiten nämä omakotitalot tehtiin talkootyönä ja naapuriapua hyväksi käyttäen, niin eivätkö he rakentaneet sitten itsellensä saunoja sellaisia pieniä omia saunoja?"

Hugo: "Ei, kyllä siinä oli sellaisia yleisiä saunoja, harvoja. Sitä rakennettiin niin paljon ahtaasti, ja se oli kovan työn takana, että hyvä kun saatiin kamari ja keittiö. Kyllä ne kunnioitettavaa väkeä oli ne, jotka Pispalaan muutti tuolta pitkin... Hämeenkyröstä ja

Viljakkalasta ja sieltä, niin kyllä ne oli verrattavissa kuin Amerikan Klondiken ihmisiin ne pioneerit. Se oli kovaa, kun vesi oli kaukana ja sellaiseen soraharjuun kaivettiin sitten tontit.

Esimerkiksi siinä missä meidän kaksikerroksinen talo oli - jota kaupunki ei vielä ole lunastanut - se oli niin etäällä maantiestä, että minä tulin isän mukana kuuden seitsemän vanhana sieltä Haulitornin tyköntä (Lisäys: nykyiselle Rajaportin saunan tontille), kun isä meni kaivamaan sinne perustuksia, ja minä laskettelin suksilla siitä maantietä sinne tontille. Ja nyt se rakennus näyttää siltä niin kuin se olisi keskellä maantietä tai ei ihan keskellä muuta niin kuin se olisi maantien päällä. kun isä täytti sen kuopan, sitten tuli tasaista, ja maantie tuli perässä sinne! Että ei sitä ole taloa suinkaan rakennettu maantien päälle (nauraa), vaan maantie on tullut sen tontin viereen. Nehän oli kapeita teitä, ja syksyisin sitten Simola ja Pispán miehet lykkäsivät sitten vain kuraa sinne sellaisella kolalla maantieojaan ja sillä tavoin se vähitellen kasvoi.

32.25 Pj: "Se tien hoitaminenhan oli kai sitten jaettu talollisten kesken, sillä ainakin mä muistan, että Pirkkalastakin oli joku talollinen oli urakoinut jonkin määrätyn osuuden Pispalan valtatiestä, ja se kävi sitä sitten syksyisin vähän sorastamassa, sen verran kun kävi sitten, ja niitä kai oli näin talojen kesken urakoitu."

Hugo: "Meillä oli sellainen pieni kesämökki tuolla Mutalahdesta vähän matkaa Savilahdella, se oli seitsemän tynnyrinalaa se maa. Oli erikseen palstatilat ja lohkotilat, ja se oli lohkotila. Lohkotila oli jollakin tapaa itsenäinen, niin minäkin sain maantiepituutta kunnossa pidettäväksi seitsemän metriä, koska se oli lohkotila. palstatilat ei saaneet mitään, sillä se talo, mistä palstatilat lohkaistiin, oli velvollinen pitämään tien kunnossa. Mutta lohkotilallinen sai velvollisuuden pitää maantietä kunnossa suuruuden mukaan.

Pj: "Kallella oli tähän jotakin."

Y: "Näistä tieosuuksista: Sikäli kun minä olen näitä tutkimuksia Pispalan menneisyydestä harrastanut, niin Pispalan tieosuus oli tosiaan, kun oli näitä tiemanttaaleja, niin nykyisin sanottuna Pirkkalan, silloisen Etelä-Pirkkalan tilallisilla, kun Pirkkalahan oli yhteinen pitäjä EI SAA SELVÄÄ vuoden 1922 alkuun saakka, niin en tiedä, eikö siellä Etelä-Pirkkalassa sitten riittävästi ollut niille taloille tietä tehtäväksi, mutta hehän kiroilivat ja päivittelivät vallan kovasti nämä Etelä-Pirkkalan miehet sitä, että he joutuivat tavattoman vilkkaasti liikennöityä Pispalan tietä kunnossa pitämään, kun heillä omalla alueellaan olisi ollut niin suhteellisen hiljaista, mutta niin oli vaan silloisten säädösten mukaan, että pirkkalalaiset pitivät kunnossa kokonaisuudessaan Pispalan tietä, eli itse kullekin heistä oli määrätty sellainen tiemanttaali, jonka Lahtinenkin mainitsi, isommalla talolla isompi ja pienemmällä pienempi, eikä se millään tavalla ollut urakoimista, vaan se oli velvoite."

Hugo: "Se oli velvollisuus. Nimismies piti siten ankaran tarkastuksen siinä, että osuus oli kunnossa.

35.08 Y: "Siitähän vieläkin on se sanonta, että 'Nimismiehen pyykkilautaa'."

Hugo: Siitähän on sellainen juttu kiertämässä, kun tuli uusi ja vaativainen nimismies, joka aina haukkui näitä talollisia, jäyhiä miehiä, ja hän taas moitti kaikin puolin sitä tieosuutta, joka oli alitettu, niin sitten se talollinen kysyi, että 'No onkos pituutta tarpeeksi?' kun se nimismies oli kaikki muut asiat haukkunut, että on niin kapeata ja mutkikasta."

Y: "Vielä sen verran, että kuten tiedetään, tämähän on soraharjua, ja näitä soranottoaikoja tällä puolella oli, mutta sen sijaan Etelä-Pirkkala on yleensä saviseutua, ja sikäli kun siellä tietöitä tehtiin, täältä saakka he hakivat soransa, koska heillä itsellään ei ollut soraa."

Hugo: "Sinnehän on pudonnut Pyhäjärveen autojakin ja hevosia, kun ovat olleet soranhakumatkalla täällä jäiden aikana. Ei käynyt ollenkaan muuta kuin talviaikana käydä täältä hankkimassa soraa sinne Etelä-Pirkkalaan.

Pj: "Jos palattaisiin noihin saunajuttuihin vielä, kun niistä on ollut kyse, niin tässä kai näitä vanhempia jo tuli esille, mutta ei ole Sireenin saunasta kukaan tiennyt mainita mitään, ja sittenhän siellä harjulla on se nykyinen Kivirannan sauna, jonka minun tietääkseni sellainen Salli-niminen mies ja joka oli minun muistamani mukaan "Sallin vaarin sauna" ensialkuun. ja hän oli sellainen Amerikassa ollut mies, mutta minä en muista, milloin se on rakennettu, mutta eiköhän se ollut ennen sitä kapinaa?"

Yleisö: "On, on, on!"

Y: "Ja ilmeisesti samaten tämä nykyinen Sireeni, niin täähän on jo toinen Sireeni, joka tätä saunaa pitää" ...EI SAA SELVÄÄ " On ollut kaksi Sireeniä, mutta eri Sireeniä, ennen maailmassa minäkin kävin siinä pikku tyttönä.

Y: "Ja se oli siinä vanhassa puutalossa ensin, ja se oli kanssa semmoinen sauna, että siellä oli miehet ja naiset yhdessä, sitten tehtiin verho siihen väliin, yhteinen vesiallas oli siinä, sieltä ne miehet kurkisteli ja huuteli: 'Otaksää sen pojan?' ja 'Kuule, mä annan tän likan sille puolelle, että sä peset sen' ja 'Vie sää se lavolle' ja sitten verhon takaa aina kurkisteltiin Siinä oli sellainen kapea välikkö ja siinä verho, ja sitten välillä vedettiin verhoa 'Kuule, tässä tulee tää plikka sille puolelle'. Se oli hirveän pikkuinen sauna, se oli siinä puisessa rakennuksessa, monta vuotta se oli siinä."

Pj: "Niin, nykyinen rakennushan on verrattain uusi."

Y: "Juu, se on paljon jälkeempään tehty se."

Pj: "Joku kertoi joskus Moreenin tilaisuudessa, että se ensimmäinen Sireenin sauna oli lopulta sitten jo niin huonokuntoinen, että yläkerran asukas tuli lattian läpi -en tiedä, tuliko nyt kokonaan läpi, mutta lattia petti.

Y: "Niin kun se lattia oli höyryntynyt, kun alakerrassa oli sauna."

Pj: "Niin, puuvälipermannot mätänivät niin, että siellä sitten petti huoneen permanto."

39.16 Pj: "Onkos kupparisaunoja ollut täällä tai oliko näissä saunoissa kuppareita?"
Hugo Lahtinen: "Ei".

Yleisö: "Ei, mutta Rantakylässä juuri siellä Santalahdentien alla, siellä oli Rempostin mummu, joka sitten piti siellä terveyskylpylää oikein salakähmäisessä merkityksessä. Siellä annettiin kaiken maailman ruohohoitoa ja kaiken maailman kylpyjä, pujokylpyjä ja kaikkea, sitä sanottiin "Tervamummuksi". Siellä tervattiin ja rasvattiin ja hierottiin. Se oli oikein tunnettu paikka tamperelaisille siis, mutta ei se ollut varsinainen sauna, vaan sellainen terveys...kylpylä.

Hugo: "Amurissa oli sellaisia kupparisaunoja. Ne oli määrpäivinä ne kupparit siellä."

Y: "Kupparit kävi kotona ilman saunaa silloin ennen vanhaan."

Pj: "Kyllä siellä Salli-vaarin saunassa johonkin aikaan oli kupparisaunakin, ja se harrasti myös jotakin tervaesanssia siellä saunassansa, sitä sanottiin pihkasaunaksi sitä, mutta en muista, millaista siellä oli, mutta jotakin tervan ja pihkan hajua siellä kuitenkin oli.

Hugo: "Reumatismi on vaivannut ihmisiä kauan."

Pj: "Niin reumatismilääke se oli tietysti."

Y: "Kyllä siihen aikaan kun mun mummunikin Pispalassa kätälönä kiersi, niin siihen aikaan kupattiin ilman saunaa. Sarvia vaan lyötiin tuonne niskaan...Sehän oli oikein pispalalaisten terveysvoide ja -hoito, kupparisauna...Munkin mummuvainalla oli kanssa ne sarvet, ja kyllä mä näinkin mummulla niitä sarvia, kun se löi niitä ihmisten hartioihin ja jalkoihin..."

Hugo: "Päästettiin paha veri pois."

Y: "Niin, paha veri pois, hän oli yleensä silloin Pispalassa kätälönä ja juoksi aina kaiket yöt pitkin Pispalaa siihen aikaan, kun mä olin ihan pikku tyttö."